

nın Arnavutluk'a iadesini sağladı. II. Dünya Savaşı'nda şehir geçici bir süre için tekrar yabancı işgaline uğradı ve bundan sonraki kırk yıl içinde süratli bir gelişme ve değişme dönemi geçirdi. Kasaba ve liman tamamıyla modern hale getirildi. Osmanlılar'ın kurutmaya çalıştıkları Terbufi bataklığı verimli bir sahaya dönüştürüldü. Nüfus ise 50.000'e yükseldi. Şehir modernleştirilirken, İslâmî karakteri de yok edildi ve birçok dinî bina yıkıldı. Bu eserlerden bugüne çok az şey kaldı. Yalnız Kanûnî Sultan Süleyman Camii dikkatli bir şekilde restore edildi ve böylece şehrin eski İslâmî geçmişiyle ilgili tek görünür bağ bırakılmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 34, 99, 469; BA, MAD, nr. 55; TK, TD, nr. 62; Neşri, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 217; A. von Harff, *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff (1496-1499)* (nşr. E. von Grote), Cöln 1860, s. 66; M. Sanuto, *I Diarii di Marino Sanuto* (nşr. Barozzi-Berchet), Venezia 1879, II, 233, 247, 248, 536, 596, 827; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VII, 470-471; Celâl-zâde, *Tabakâtü'l-memâlik* (nşr. P. Kappert), Wiesbaden 1981, s. 287-289; Yüsun Sinan Efendi, *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarîkatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarîkat-ı Alîyye-i Halvetiyye*, İstanbul 1290; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, TSMK, Bağdat, nr. 308, vr. 362* vd.; Hammer, GOR, III, 696-698; V, 279-283; G. von Hahn, *Albanische Studien*, Jena 1854; C. N. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'Historire de la Grèce au moyen age*, Paris 1888-89, VI, 229-239; Konstantin Jireček, "Valona im mittelalter", *Illyrisch-Albanische Forschungen* (nşr. L. von Thallóczy), Leipzig 1916, I, 168-187; F. Babinger, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1966, II, 51-89; a.m.f., "Avlonya", *EI²* (İng.), I, 767-768; a.m.f., "Evlünye", *İDMİ*, III, 556-557; Gilles Veinstein, "Une Communauté ottomane, Les Juifs d'Avlonya (Valona) dans la 2e moitié du 16e siècle", *Gli Ebrei e Venezia, Secoli XIV-XVIII* (nşr. G. Cozzi), Milano 1987, s. 781-828; Machiel Kiel, *Islamic architecture in Albania*, İstanbul 1988; H. J. Kissling, "Aus der Geschichte des Chalvetijeordens", *ZDMG*, sy. 103 (1953), s. 233-289; a.m.f., "Zur Frage der Anfänge des Bektaşitums in albanien", *Oriens*, XV, Leiden 1962, s. 281-286; Stefanaq Pollo, "La proclamation de l'indépendance albanaise", *Studia Albanica*, II, Tirana 1965, s. 87-108; Barbara Flemming, "Zwei türkische Herren von Avlonya", *Isl*, sy. 45 (1969), s. 310-316; Aleksander Mëksi, "Rreth arkitekturës së xhamive të Shekujve XV-XVI në Shqipëri" (Sur l'architecture des mosquées des XVe et XVIe siècle en Albanie), *Monumentet*, I, Tirana 1987, s. 163-172; Gjergj Frasher, "L'èvolution de l'architecture islamique albanaise des mosquées", *a.e.*, II, Tirana 1986, s. 51-76; Apollon Baçe, "Kalaja e Vlorës", *a.e.*, V/6, Tirana 1973, s. 43-57.

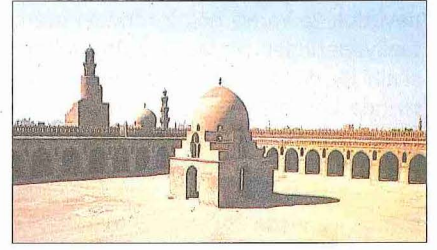
MACHIEL KIEL

AVLU

Mimaride bir yapının önünde veya ortasında yer alan çevresi sınırlanmış üzeri açık alan.

Avlu, özelliklerine göre revaklı avlu, şadırvan avlusu, dış avlu gibi çeşitli şekillerde adlandırılan bir mimari unsurdur. Bu mekânı ifade etmek için, aslı Grekçe aule olan **avlu** kelimesinden önce, erken İslâm ve Mısır Memlûklü mimarisinde **sahn**, Osmanlı mimarisinde de **harim** kelimeleri kullanılmıştır. Avlular gölgeli revakları, birer serinlik kaynağı olarak ortalarında yer alan havuz ve şadırvanları ile İslâm ve Türk mimarisinin vazgeçilmez unsurları olmuşlardır. Türk mimarisinde üzeri açıklıklı kubbeli avlular, özellikle Anadolu Selçuklu medreselerinde yaygın olarak kullanılmıştır.

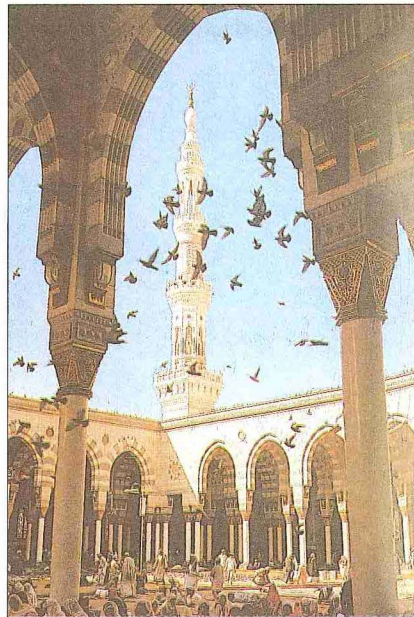
İslâm Mimarisinde Avlu. Kare ve enine dikdörtgen planlı avlular, iki ana kuruluş olarak Emevî ve Abbâsî camilerini değerlendiren unsurlardır. Kare avlu, Hz. Peygamber'in evinin de yer aldığı alana, VIII. yüzyıl başında yeniden inşa edilen Mescid-i Nebevî ile ortaya çıktıktan sonra, Rakka Ulucamii (772) ve Kahire İbn Tölun Camii'nde (879) gerçek değerleriyle mimari ifadeyi sağlamıştır. Enine dik-

Kare avlunun gerçek değeriyle mimari ifadesini bulduğu İbn Tölun Camii'nin avlusu - Kahire / Mısır

dörtgen planlı avlu, Kûfe Camii (VII. yüzyılın ikinci yarısı), Şam Emeviyye Camii (715), Harran Ulucamii (744-750), Bağdat Mescid-i Kebîr'i (809) ve Kahire Hakîm Camii'nde (XI. yüzyıl başı) uygulanan bir tasarım tercihi olmuştur. Derinliğine dikdörtgen planlı avlular ise Sâmerâ Ulucamii (848-852) ile Kayrevan Ulucamii'nde (836) değişik bir uygulama ortaya koymuşlardır. Bu dönemde avlular birçok camide, yarlarda ve yapı eksenî üzerinde giriş kanadında, değişik derinlikte ibadet alanları ile çevrilmişlerdir. Yan alanların caminin ana mekânı ile doğrudan birleşmeleri, bu alanların avlu revakı olmadığını, caminin kapladığı alanın ortasında bir avlunun yer aldığını göstermektedir. VIII. yüzyılın ikinci çeyreğine ait Hirbetü'l-mefcer ve Kasrû'l-hayrî'l-garbî, revaklı kare avluları ile Emevî döneminin önemli saray yapılarıdır. Sütunlu revaklar, köşelerde L kesitli ayaklarla inşa edilmiştir. Kare planlı Kasrû'l-Müşettâ'nın (744) ortasında yer alan kare avlu, sarayın bölümleri arasında bağlantıyı sağlayan bir unsurdur. Kasrû'tübâ (744), çift kare avlulu kuruluşu ile büyük bir yapı olarak dikkati çeker. Şam Emeviyye Camii'nde devşirme sütun ve başlıkların üzerinde yükselen sekizgen hazine binası (beytülmâl) ile daha sonra yapıldıkları kabul edilen şadırvan ve ikinci hazine binası avluyu değerlendirmişlerdir. Avlu revakları ve sütunlar üzerine inşa edilen hazine binası, altın varak zeminli mozaik süsleme ile kaplanmış, böylece avlu İslâm devletinin gücünü ortaya koyan bir ihtişamı sergilemiştir. XII. yüzyılda İbn Cübeyr, Şam Emeviyye Camii avlusunun hareketli, canlı görünüşü ile halkın buluşma ve görüşme yeri olduğunu, geceleri de çok sayıda kandille aydınlatılan bu mekânda insanların bir uçtan bir uca gezindiğini anlatmaktadır.

Kare şeklinde avlunun ilk defa görüldüğü Mescid-i Nebevî'nin avlusu - Medine / Suudi Arabistan

Anadolu Öncesi Türk Mimarisinde Avlu. Merv, Tirmiz, Bâmiyân'da ortaya çıkarılan ve IX-XIII. yüzyıllara tarihlenen "dört eyvanlı avlu" kuruluşlu evler, sürekli varlığını duyuracak bir mimari geleneğinin ilk örneklerini teşkil etmektedirler. Karahanlılar'ın Tirmiz Sarayı (XI-XII. yüzyıllar), dört eyvanlı avlu kuruluşunun yanı sıra büyük taht eyvanının, önündeki kemerli revakla avluya açılmasından dolayı da dikkati çeker.

Büst yakınındaki Leşker-i Bâzâr Sarayı (XI. yüzyıl başı) ve Gazne III. Mesud Sarayı (XII. yüzyıl başı), dört eyvanlı avlu kuruluşuna göre inşa edilen Gazneli saraylarıdır.

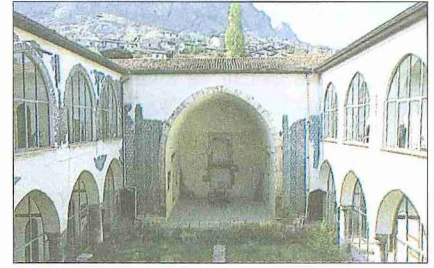
Büyük Selçuklular'ın Merv Sarayı da (XI-XII. yüzyıllar) aynı esasa göre kurulmuştur. Karahanlılar'ın XI-XII. yüzyıllara tarihlenen Başane Camii, enine dikdörtgen planlı avlusu ve kible yönünde yer alan büyük eyvanı ile, Dehistan Ulucamii ise "avlu - eyvan - kubbe" düzeni ile önem taşırlar. Büyük Selçuklu camilerinden İsfahan Ulucamii (XI. yüzyıl) ile Zevvâre Ulucamii de (1135) dört eyvanlı avlu esasına göre inşa edilmiş olup kible yönlerinde avlu-eyvan-kubbe kuruluşu görülmektedir. Bu yapılardan İsfahan Ulucamii, geniş avlusu ve onunla belirlenen büyük ölçekli planı ile en önemli Büyük Selçuklu eseri olma özelliğini taşımaktadır. XI. yüzyılın sonuna tarihlenen Büyük Selçuklular'ın Hargird ve Rey medreselerinin de dört eyvanlı avluları bulunmaktadır. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu ribât*ları, genelde dört eyvanlı avlu kuruluşunda yapılan kervansaray binalarıdır (Tüs-Serahs yolunda Ribât-ı Mâhî, 1019). Merv-Âmül yolunda Akçakale (XI. yüzyıl sonu), yapı eksenini üzerinde yer alan iki kare avluya bir kervansaraydır ve her iki avluda da revaklı dört eyvanlı avlu düzeni başarıyla

uygulanmıştır. Nişâbur-Merv yolunda Ribât-ı Şerif (1115 yılı dolayları), birinci avlusu enine dikdörtgen planlı olarak bu sistemi tekrarlamaktadır.

Zengiler'in XII. yüzyılda Halep ve Şam'da inşa ettikleri medreseler, avluya açılan değişik sayıda eyvana sahip yapılarıdır. Avlu ortasında yer alan büyük bir havuz ve caminin üç kemerle avluya açılması, bu medrese yapılarının ana özelliği olarak ifade edilebilir. Şam Nûriyye Medresesi'nde selsebil*li eyvandan bir su yolu ile avludaki büyük havuza ulaşan sular, avlu mimarisini değerlendiren bir tasarım tercihinin ilk örneklerinden biri olarak görülür. Basra Gümüştegin Medresesi, kubbeli-avlulu kuruluşu ile Anadolu Selçuklu kubbeli medreselerine öncü bir yapıdır.

Kahire Baybars Camii (1269), kare iç avlusuyla İbn Tolun Camii'nin hâtiyasını Memlûkler döneminde yaşatan bir eser olmuştur. Kahire'de Kalavun Medresesi ve Mâristanı (1285), Nâsırıyye Medresesi (1303) ve Sultan Hasan Medresesi (1362), dört eyvanlı avlu tertibini büyük boyutlarla biçimlenen âbidevî bir mimari ile devam ettirmişlerdir.

Anadolu Selçuklu ve Anadolu Beylikleri Mimarisinde Avlu. Anadolu Selçuklu mimarisi, ortaya koyduğu yenilikler yanında Anadolu öncesi Türk mimarisine bağlanan bazı yapıları ile eski geleneklerin de yaşatılmış olduğu bir değerler bütünü ifade eder. Avlu mimarisi ile ilgili dört eyvanlı avlu ve avlu-eyvan-kubbe kuruluşları, Anadolu Selçuklu mimarisinde uygulama alanı bulmuş, Türk sanatının sürekliliğini ve bütünlüğünü ortaya koyan unsurlardır. Kayseri Sâhibiyye Medresesi (1267-1268) gibi birçok Selçuklu medresesinde, revakların gerisinde yer alan değişik boyutlu eyvanlarla, dört eyvanlı avlu düzeninin uygulanmış

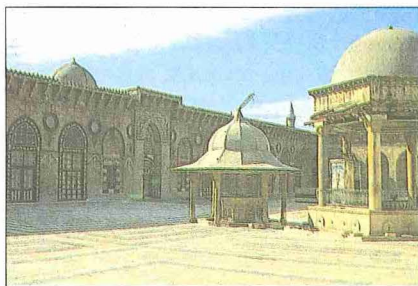

Gökmedrese'nin çift katlı revaklı avlusu - Tokat

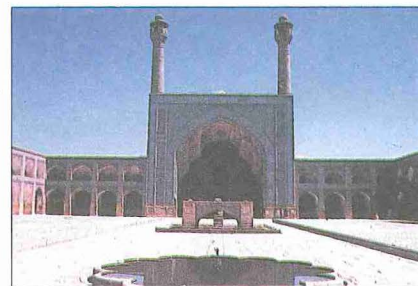
olduğu görülür. Antalya-Isparta yolu üzerindeki Evdir Han (1214-1219), revakları ile dört eyvanlı avlu tertibinde inşa edilen bir yapı görünümündedir. Malatya Ulucamii (1224), avlu-eyvan-kubbe kuruluşu ile Anadolu Selçuklu mimarisini Anadolu öncesi döneme bağlar. Konya Alâeddin Camii, Sivas Ulucamii ve Sinop Ulucamii avlulu cami yapılarıdır. Kayseri'de Kölük Camii ve Medresesi ile Hacı Kılıç Camii ve Medresesi de cami ve medrese birimlerinin aynı avluyu paylaştığı birleşik yapılar olarak görülür.

Anadolu Selçuklu avlulu medreseleri, taş süslemeli kapılardan geçilerek ulaşılan revaklı avluları ve girişin karşısında, yapı eksenini üzerinde yükselen ana eyvanları ile avlu mimarisinin değerlendirildiği yapılarıdır (Konya Sırçalı Medrese, 1242). Bazı avlulu medreselerde derinliğine dikdörtgen planlı avlunun sadece iki yanında uzanan revaklar, yapı eksenini üzerinde yer alan ana eyvana yönelişi sağlamış ve avluda ana eyvanı mimari etkinin odağı olarak özellikle değerlendirmiştir. İki katlı avlu revakları ile, avluların değişik bir mimari ifade kazandığı yapılar inşa edilmiştir. Tokat Gökmedrese'nin (1275 yılı dolayları) iki katlı avlu revaklarında, mozaik çini süslemeye yeterli yüzey sağlamak gayesiyle altta sütunlar, üstte de dikdörtgen kesitli geniş yüzeyli ayaklar kullanılmıştır. Taşınan ve taşınan arasındaki bu farklı seçim, çini süslemeye verilen önemi açıklamaktadır. Kayseri Çifte Medrese (1206) ve Tokat Gökmedrese, paralel eksenler üzerinde yan yana yer alan iki avlu ile, belirli bir hizmet ölçeği gözetilerek inşa edilen yapılarıdır. Mardin Sultan İsa Medresesi (1385), selsebilli eyvandan gelen suların doldurduğu avludaki iki büyük havuzu ile avlu mimarisini değerlendirir. Akkoyunlular'ın Mardin Sultan Kasım Medresesi'nin (XV. yüzyıl sonu) avlusu, bir havuzu ile bu düzeni tekrarlamıştır.

Enlemesine dikdörtgen planlı Şam Emeviyye Camii'nin avlusu - Suriye

Dört eyvanlı avlu tipine bir örnek teşkil eden İsfahan Ulucamii'nin avlusu - İran

Alâeddin Eretna'nın Kayseri'de yaptırdığı Köşkmedrese (1339), köşeleri pahlı, revaklı kare avlusu ve avlunun ortasında bir kaide üzerinde yükselen sekizgen kümbet yapısı ile bir türbeyi çevreleyen hankah olarak inşa edilmiştir.

XII. yüzyıla tarihlenen Tokat Yağlıbasan Medresesi ile Niksar Yağlıbasan Medresesi, kubbeli medrese yapılarının Dânişmendli döneminde inşa edilen ilk örnekleri olarak önem taşırlar. Anadolu Selçuklu kubbeli medreseleri, avlu geleneğinin üzeri açıklıklı bir kubbe, havuz ve bu alana açılan mekânlarla yaşatıldığı yapılarıdır. Bunların ana eyvanları, yapı eksenini üzerinde girişin karşısında yer almaya devam etmişlerdir (Konya Karatay Medresesi, 1251); bazı yapılarda ise revakların da bu bütünlüğe katıldığı görülmektedir (Atabey Mübârizüddin Ertoğuş Medresesi, 1224).

Anadolu Selçuklu kervansarayları avluyu mimari kuruluşun en önemli unsuru olarak değerlendirmişlerdir. Aksaray Sultan Hanı, Ağzıkara Han, Kayseri Sultan Hanı ve İshaklı Hanı'ndaki köşk mescidler, bu ihtişamlı yapıların yalnız kendileri için yapıldıklarını düşündürecek derecede bir mükemmellikle avlu ortalarında yer almışlardır.

Anadolu Selçuklu mimarisinin, yeni değerlere bağlı olarak gelişen ve bu arada Anadolu öncesi Türk mimarisinin geleneklerini yaşatan eserleri yanında, güneydoğu Anadolu'da inşa edilen Diyarbakır Ulucamii, Silvan Ulucamii ve Kızıltepe Ulucamii'nde, bölge etkilerinin İslâm mimarisinin erken dönemlerine uzanan değerleri uygulamaya koyduğu görülür. Avlu mimarisi bu yapılarda, enine dikdörtgen avlu kuruluşu, **maksûre*** ve yapı cephelerinde yer alan süslemelerle güney etkisini göstermektedir.

Aydınöğulları'nın Selçuk İsâ Bey Camii (1375), çift sıra pencere yüksek avlu duvarları, üç yönden avluyu çevreleyen sütunlu revakı, sekizgen şadırvanı ve üç kemerle avluya açılan sütunlu girişi ile avlu mimarisinin değerlendirildiği bir yapı olup üç avlu kapısından avluya basamaklarla inilmektedir. Menteseoğulları'nın Balat İlyas Bey Camii (1404), cami, medrese ve türbenin açtığı küçük avlusu ile XV. yüzyılın başında, belirli tercihlere dayanan avlu düşüncesini ortaya koyar. Saruhanoğulları'nın Manisa Ulucamii'nde (1376), yapı eksenini üzerindeki kare avluya doğrudan kemerlerle açılan kanatları yazlık olarak değerlendirmek gerekir. Ramazanoğulları'nın Adana Ulucamii (1541), revaklı avlusu, atlamalı siyah beyaz mermer ayak ve kemerleri, üç kemerli girişi ve süslemeli avlu döşemesiyle güney etkilerini gösterir. Avlu geride çift sıra revaklı ve revak kubbeleri ise kiremit örtülüdür.

Anadolu Selçuklu mimari geleneğini sürdüren Karamanoğulları, Niğde Akmedrese (1409) ve Karamanoğlu İbrâhim Bey Medresesi (1433) ile bu geleneğin açık avlulu medrese ve kubbeli medrese kuruluşlarını önemli tasarım tercihleri olarak değerlendirmişlerdir.

Osmanlı Mimarisinde Avlu. Avlu unsurunu en sağlam görüşlerle değerlendiren, önemini yapıyla eş değerlere yaklaşan bir bütünlükte ortaya koyan mimari Osmanlı mimarisi olmuştur. Revaklı avlu, Edirne Üç Şerefeli Cami (1448) ile XV. yüzyılın ortasında geleceğin ana tercihlerini açıklayan bir ifade kazanmış, cami alanından geniş bir yüzeyi kaplayan enine dikdörtgen planlı avlusu yapı ile bütünlüşerek mimari kuruluşta yerini almıştır. Osmanlı mimarisinin U planlı medrese yapılarında revaklı avlu, açık

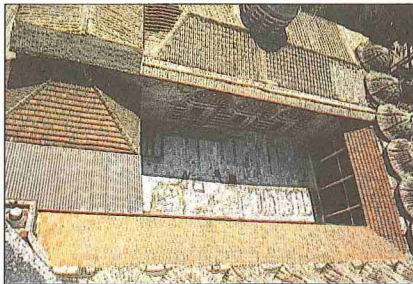
kenarı bir duvarla sınırlanarak belirlenmiştir (İznik Süleyman Paşa Medresesi). İznik Süleyman Paşa Medresesi'nin (XIV. yüzyıl ortası) avlu revak kubbeleri, medrese odalarını örten kubbelerin büyüklüğünü ve yüksekliğini aşan ölçüleri ve geniş kemerleriyle erken bir dönemde, mimari kuruluşta avlu unsuruna verilen değeri ortaya koymuştur. Osmanlı mimarisinin kuruluş döneminde dinî ve sosyal yapılar olarak inşa edilen **tabhâne*** li camilerde girişin açıldığı kubbeli bölüm, aydınlık fenerli kubbesi, şadırvanı, buraya açılan tabhâne mekânları, mihrap bölümünden düşük döşeme seviyesi ve asil ibadet yeri mihrap bölümüne geçişi sağlayan konumu ile avlu geleneğini yaşatan bir unsurdur. Kuruluş döneminde Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi ile Gümüş Hacı Halil Paşa Medresesi, kubbeli avlulu Anadolu Selçuklu medreselerini Osmanlı dönemine ulaştıran iki örnektir. Edirne II. Beyazıt Dârüşşifası'nın (1488) altıgen planlı ana kütle, kubbeli altıgen avlusunda atlamalı olarak avluyu çevreleyen köşelerdeki odalar ve kenarlarda sıralanan eyvanlarıyla, mimari ifadeyi başarılı biçimde ortaya koyan bir yapıdır. Amasya Kapı Ağası Medresesi (1489) sekizgen planda ve bu plan kuruluşunu tekrarlayan bir revaklı avlu ile inşa edilmiştir. İstanbul Rüstem Paşa Medresesi (1550) ise kare bir alana kurulan sekizgen planlı bir yapı olup medrese odaları, dershane ve revaklı avlusu bu tasarım tercihine göre inşa edilmiştir.

Osmanlı cami avluları, yapı eksenini ve kible yönünü kuvvetle belirten giriş kapısı, son cemaat yeri ve cami kapısı unsurlarıyla mihraba yönelik mimari hareketin belirleyici dinamiği olmuşlardır. Avluyu çevreleyen revakların sütun, sütun başlığı ve kemerleri, bir plan elemanı olan avlu unsuruna mimari ifade ve değer kazandırır. Avlularda genellikle hafif sivri kemerler ana biçim olarak kullanılmış, bazı yapılarda taş kemerlerle avluya daha değişik bir görünüm verilmiştir (Kadırga Sokullu Camii, 1572). Cami avluları genellikle mermer kapalıdır. Mesih Paşa Camii'nin (1586) avlusu, ortasında bânisinin açık türbesi yer alan bir bahçe olarak düzenlenmiştir. Cami avlusunun revaklarına açılan medrese odaları ve yapı eksenini üzerinde yer alan dershane kuruluşu, cami ve medresenin aynı avluyu paylaştığı bir tasarımı ortaya koyar (Kadırga Sokullu Camii ve Medresesi).

İsâ Bey Camii'nin üç yönden sütunlu revakla çevrili avlusu - Selçuk / İzmir

Ramazanoğulları Beyliği eseri olan Adana Ulucamii'nin çift sıra revaklı avlusu

Osmanlı mimarisinde ilk defa Edirne Üç Şerefeli Camii'nde ortaya çıkan enine dikdörtgen planlı avlu kuruluşu, İstanbul Fâtih, Edirne II. Beyazıt ve İstanbul Sultan Selim, Mimar Sinan döneminin Süleymaniye ve Selimiye, daha sonraki dönemin ise Sultan Ahmed camilerinde değişen kenar oranları ile varlığını sürdürmüştür.

XVI. yüzyıl başında İstanbul Beyazıt Camii ile ortaya çıkan kare planlı avlu, özellikle Şehzade Camii ve Yenicami'de mimari ifadeyi değerlendirmiştir.

Süleymaniye Camii'nde (1557) Evliya Çelebi'nin bir "ak yayla" olarak adlandırdığı revaklı avlu, ortada yer alan müezzin mahfilü görünümüne beyaz mermer şadırvanı ile, mimari değerini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Süleymaniye Camii, Sultan Ahmed Camii, Yenicami ve Üsküdar Yeni Vâlide Camii'nin revaklı avlularında yer alan şadırvanlar, bu avluları estetik bakımdan zenginleştirmek ve su içilmesini sağlamak amacıyla inşa edilmiş, birer serinlik ve ses kaynağı olarak düşünülmüş, sadece abdest şadırvanı olarak yapılmamıştır. Mimar Mehmed Ağa'nın eserlerinden bahseden *Risâle-i Mi'mariyye*'de Sultan Ahmed Camii şadırvanı, lülelerinden kafes içindeki bülbülün nağmeleri duyulan bir yapı benzetmesiyle tanımlanmaktadır.

Avluların kuruluşunu, mimari özelliklerini ve boyutlarını belirleyen değerler,

mimari istek ve tercihler kadar yapıların kullanım gayesi ve hizmet ölçüğü ile de ilgilidir. Osmanlı mimarisinde, camilerde ibadet mekânına ulaşmada bir hazırlık ve geçiş yeri olan avlular kervansaray, han ve saray yapılarında da bütünü meydana getiren kanat ve bölümleri birbirine bağlayan merkezî alan olarak kullanılmışlardır. Topkapı Sarayı'nın avluları, Osmanlı tarihinin önemli olaylarının ve sarayda günlük hayatın yaşandığı yerlerdir. Haremın "taşlık" adıyla anılan avluları, çevrelerindeki dairelere bağlı olarak Vâlide Sultan taşlığı, Câriyeler taşlığı gibi isimler almışlardır.

Cami avlularına zamanla küçük dükkân ve sergilerle bazı esnaf yerleşmiş ve seferberlik, savaş, zelzele ve yangın gibi olağan üstü günlerde revakların altında asker ve halk barınmıştır. İstanbul'un ilk fotoğraflarında Beyazıt Camii avlusunda bazı kâğırtıcı dükkânları görülmektedir. Avlu revak sütunlarının tunç kaide bilezikleri, üzerlerine kazınan önemli olayların tarihleri ile değer taşır.

Üsküdar Yeni Vâlide Camii ile Lâleli Camii derinliğine dikdörtgen planlı revaklı avluları ile XVIII. yüzyılda mimari değerlerde ortaya çıkan değişiklikleri göstermektedir. Nuruosmaniye Camii'nin yarım oval planlı, şadırvansız revaklı avlusuna ise artık Türk mimarisine ilgisiz olmayan yeni tercihleri ortaya koyar.

BİBLİYOGRAFYA :

K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth 1958, tür.yer.; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, tür.yer.; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1972, I-II, tür.yer.; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, tür.yer.; Orhan Şaik Gökyay, "Risâle-i Mi'mariyye-Mimar Mehmed Ağa-Eserleri", *Ord.Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1979, s. 169; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimari*, İstanbul 1977, tür.yer.

TANJU CANTAY

AVN b. ABDULLAH

(عون بن عبدالله)

Ebû Abdillâh Avn b. Abdillâh
b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî
(ö. 110/728 [?])

İlk devir âbid*lerinden,
muhaddis tâbiî.

Aslen Medineli olup Medine'nin yedi meşhur fakihinden (*fukahâ-i seb'a**) Ubeydullah b. Abdullah'ın kardeşidir. Medine'den Kûfe'ye hicret ederek orada

ibadet ve takvâsıyla tanındı. Bir ara Mürce mezhebinin görüşlerini benimsediği de sonradan vazgeçti. Halife Ömer b. Abdülazîz'in ilgisine mazhar olarak onunla sohbetlerde bulundu. Kaynaklarda, zenginlerle düşüp kalmaktan çok fakirlere yakın olmayı tercih ettiği rivayet edilen Avn'ın 20.000 dirhemden fazla olan servetini fakirlere dağıttığı nakledilir.

Rivayetleri Müslim'in *Şahîh*'i ile dört meşhur *Sünen*'de yer alan Avn, babası Abdullah, kardeşi Ubeydullah, Saîd b. Müseyyeb, İbn Abbas ve Ebû Hüreyre gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Onun Hz. Âişe ile Ebû Hüreyre'den olan rivayetlerinin *mürsel** olduğu söylenmektedir. İshak b. Yezid el-Hüzelî, Mis'ar b. Kidâm gibi âlimler de kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 313; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 13-14; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 240-272; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 100-104; Nevevî, *Tehzîb*, II, 41; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, V, 103-105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 171; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 36.

HASAN KÂMİL YILMAZ

AVNİ

(عونی)

Fâtih Sultan Mehmed'in
şirlerinde kullandığı mahlası
(bk. MEHMED II).

AVNİ BEY, Yenişehirli

Hüseyin Avni Bey
(ö. 1883)

Türk edebiyatının
Bati tesirine girdiği sıralarda eski tarzı
devam ettirenlerin en kudretlisi,
son divan şairi.

Tahminen 1826-1827'de, bugün Yunanistan sınırları içinde kalmış olan Yenişehir'de (Larisse) doğdu. Babası, bazı kethüdâlıklarda bulunmuş olan Sıdkı Ebûbekir Paşa'dır. Hüseyin Avni'nin nerelerde ve hangi mekteplerde tahsil gördüğüne dair kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ancak Abdurrahman Sâmî Paşa'nın Tırhala mutasarrıflığı sırasında babası kethüdâlık görevini yaparken, aynı zamanda şair olan bu zattan faydalandığı, hatta on iki yıl çevresinde bulunduğu ve ondan *Meşnevî* okuduğu biliniyor. Sâmî Paşa'nın Vidin valiliğine tayininde Avni Bey de onun kâtiplik vazifesini üstlendi. 1854 yılında bu görevde bulundu

Dikdörtgen planlı Sultan Ahmed Camii avlusunu ile, kare planlı Eminönü Yenicami avlusunu - İstanbul

